

KOZARSKI NOP ODRED JEZGRO NOVE 11. KOZARSKE NOU BRIGADE

FORMIRANJE I BORBENA AKTIVNOST KOZARSKOG NOP ODREDA

Proces formiranja Kozarskog NOP odreda otpočeo je u uslovima novostvorene situacije nastale odlaskom 5. kozaračke brigade 21. oktobra 1942. godine na područje Podgrmeča.

Na teritoriji Kozare po odlasku brigade ostalo je ~amo nekoliko desetina boraca, uglavnom ranjenih i nezliječenih, bolesnih i iznemoglih. Po naređenju štaba brigade na Kozari su ostali i nekoliko prvoboraca, koji su sve ove borce prikupili i formirah logor čete u Bukovici na terenu današnje opštine Bosanska Gradiška.

Zadaci čete su bili kontrola područja Kozare i izvještavanje štaba brigade u Podgrmeču¹ o svim eventualnim promjenama. Četa je također uspostavila i održavala vezu sa štabom 3. operativne zone u Slavoniji odakle su se krajem oktobra 1942. vratili na područje Kozare preživjeli proleter i 1. proleterskog bataljona Bosanske Krajine. Oni su se tom prilikom zadržali izvjesno vrijeme u Bukovici na odmoru i oporavku, a zatim po naređenju

¹ Arhiv Vojnoistorijskog instituta (u daljem tekstu: AVII), k. 1481, reg. br. 20/8.

Operativnog štaba za Bosansku krajinu prebacili preko Sane u Podgrmeč.

Poslije oslobođenja Bihaća 4. novembra 1942. godine štab 5. kozarske NOU brigade koji je 21. oktobra odlazeći sa brigadom iz Kozare za Podgrmeč. u Kozari ostavio jednu četvu starih, iscrpljenih i više puta ranjanih boraca da se oporave, uputio je u tu četvu Slavka Zmića na partijsko-politički rad u četvi i na terenu. U četvi je tada bio komandir Vaso Tomaš, a njegov zamenik Božo Slijepčević.

Kada je januara 1943. godine privremeno po zadatku iz Podgrmeča stigla u Kozaru 5. kozarska NOU brigada, štab brigade je ovu oporavljenu četvu boraca uključio u brigadu, a povratkom na Podgrmeč ostavio nove ranjene i iscrpljene borce koji su formirali novu odvojenu četvu 5. brigade. Komandir Miloš Kasabašić, njegov zamjenik Božo Slijepčević. Slavko Zrnić je i dalje dobio zadatak da partijsko-politički radi u četvi i na terenu.

U novoj odvojenoj četvi opet je većina bila starih boraca. Među ovim borcima svojom hrabrošću, inicijativom i umješnošću u postavljanju zasjeda, hvatanju ustaško-okupatorskih doušnika, špijuna i drugih neprijatelja posebno su se isticali Stevan Matavulj, Ranko Šokčević, Nikola Cuk i Vaso Radivojac. Oni su iz Gradiškog Podkozarja, iz šume Bukovice gdje je logor čete bio lociran redovno odlazili na teren Liječva Polja u sela Mrčevce, Kosjerovo, Maglajane, Vakuf, Seferovce i druga koja su se nalazila između ceste Bosanska Gradiška — Banjaluka i Vrbasa i u kojima je okupator sa ustašama nastojao da održi svoju vlast. Međutim, Matavulj, Šokčević, Cuk i Radivojac su stjerali žandarme u kasarne, a ustaške špijune postepeno hvatah i uništavali te tako obezbjeđivali nesmetan rad aktivista ilegalnog NOP-a na terenu Liječva Polja.

Pošto je zadatak čete bio i obezbjeđenje Kozarske bolnice u kojoj je bio znatan broj ranjenika i izvjestan broj boraca na oporavku to su veze slobodne teritorije Gradiškog Podkozarja i terena Lijevča Polja održavane redovno radi snabdjevanja bolnice i čete svim potrebnim materijalnim sredstvima od strane naroda lijevča Polja predvođenog članovima KPJ koji su organizovali vrlo jak ilegalni NOP.

Odvojena četa 5. kozarske NOU brigade redovno je postavljala zasjede na komunikacijama i napadala neprijatelja.

U prvoj polovini februara 1943. ispod sela Aginaea na komunikaciji (cesti) Bosanska Dubica — Prijedor četa je u zasjedi dočekala 3 kamiona Nijemaca. Tom prilikom je ubijeno 6, a zarobljeno 11 Nijemaca. Zaplijenjen je jedan puškomitraljez, nekoliko pušaka i pištolja i nešto ostale vojne opreme. Kamioni su spaljeni.

Do povratka 5. brigade na Kozaru sredinom februara 1943. četa se nalazila u Bukovici i bavila raznim aktivnostima izviđačko-obaveštajnog karaktera, prihvatala nove borce, vršila obuku i dalje razvijala partijsko-političku i obrazovnu djelatnost. Ona je nastavila sa ovim aktivnostima sve do 8. aprila kada je štab 5. brigade od ove čete formirao 5. bataljon.

Dvadesetšestog maja od 5. bataljona jačine oko 150 boraca Naredbom štaba 2. bosanskog korpusa formiran je Kozarski NOP odred.²

Dvadesetdevetog maja 5. kozaračka brigada po naređenju Vrhovnog štaba odlazi u centralnu Bosnu, a na području Kozare ostaje samo Kozarski NOP odred.

³ A VII k. 456, reg. br. 8/1—5.

U vrijeme formiranja Kozarski odred je imao 3 čete, a već nakon pet dana 1. juna, 5 četa. U odred su se nalazili borci iz svih do tada formiranih brigada (1, 2, 5. i 12.). Početkom juna su počeli pristizati i pojedini borci i rukovodioci nakon oporavka i prezdravljenja.

Glavni zadatak odreda je bio što pre brojno ojačati mobilizacijom novih boraca, kako bi to doprinijelo daljem jačanju i razvoju NOP-a na području cijele Kozare. Zahvaljujući umješnosti i sposobnosti boraca i rukovodilaca odreda mobilizacija je vrlo brzo sprovedena, a odred je vrlo brzo brojno narastao.

O sprovođenju i značaju mobilizacije, politički komesar odreda Milan Vrhovac u izvještaju štabu 2. bosanskog korpusa piše između ostalog slijedeće:

... »i dalje vršimo mobilizaciju novog ljudstva sa cijelog terena Kozare, a naročito vršimo mobilizaciju iz Lijeve Polja i sa terena opština Maričke i Omarske. Napominjemo da je mobilizacija još uvijek na dobrovoljnoj bazi, a u sporazumu sa narodnooslobodilačkom vlasti...«

Mobilizacija je dakle vršena na terenima gdje je bilo ljudstva. To su tereni Lijeve Polja i teren južno od Prijedora. U to vrijeme na terenu Bosanskog Novog, Bosanske Dubice, sjeverno od Prijedora i dijelu terena Bosanske Gradiške, gradiškog Podkozarja nije bilo ljudstva, pošto je narod jula 1942. bio otjeran u logore.

Sredinom juna odred je već brojao preko 600 boraca svrstanih u 10 četa. Zbog toga je štab odreda 20. juna formirao tri bataljona od kojih je 1. bataljon imao 4, a ostala dva bataljona po 3 čete. Formirana je i zaštitnica štaba odreda kao i zaštitnica odredske bolnice.

Sredinom jula politički komesar odreda Milan Vrhovac izvjestio je štab 2. bosanskog korpusa o sastavu borackog i rukovodećeg sastava odreda u kome između ostalog kaže:

....»U ovome odredu nalazi se jedan broj boraca i rukovodilaca iz raznih jedinica i to: 1, 2, 5. i 12. krajiške brigade. Oni su se našli na ovome terenu poslije zimušnje grmečke ofanzive (odnosi se na 4. neprijateljsku ofanzivu »Vajs«) uslijed promrzlosti, bolesti tifusa, ranjavanja... Uslijed nemanja veze sa njihovim jedinicama mi smo ove partizane prikupili i stavili u naše jedinice. Oni su nama dobro došli jer nam služe kao komandno osoblje i kao srž ovog odreda...«

Nedostatak rukovodećeg kadra koji se u to vrijeme osjećao u krupnijim jedinicama 1. bosanskog korpusa zbog čega je bilo otežano formiranje novih jedinica u Kozarskom odredu kao problem uopšte nije postojao. Naprotiv u odredu je bio znatan broj rukovodilaca i boraca koji su po borbenom iskustvu, političkoj izgrađenosti i opštoj spremnosti bih u stanju primiti i veće dužnosti. To je omogućilo štabu odreda da na najodgovornije položaje postavi najsposobnije, te da ima i znatnu rezervu kadrova koji će daljim razvojem odreda dobiti odgovarajuće dužnosti.

*

Na dan 20. juna 1943. godine komandni sastav Kozarskog odreda bio je slijedeći:

Stab Kozarskog NOP odreda: komandant Dragan Marin, politički komesar Milan Vrhovac, zamjenik komandanta Ljuban Crnobrnja, zamjenik političkog komesara Vaso Petrović, obavještajni oficir Vasan Đaković, intendant Marko Pejaković, pomoćnici intendanta Mirko Vujić, Stevo Kutlača i Savo Majdanac i referent saniteta Jovanka Radić.

Stab 1. bataljona: komandant Branko Vignjević, politički komesar Gojko Bjelajac, zamjenik komandanta Đuro Milinović, zamjenik političkog komesara Milan Sta-

³ AVII k. 456, reg. br. 8/1—5.

nić, referent saniteta Dmitar Balaban i intendant Radomir Pilipović.

Komanda 1. čete 1. bataljona: komandir Miloš Kasabašić, politički komesar Mirko Knežević, zamjenik komandira Stojan Grahovac, zamjenik političkog komesara Boško Zec, četni bolničar Stojna Bjelovuk-Vignjević i zamjenik četnog bolničara Milka Kasabašić i četni ekonom Mlado Kolundžija.

Komanda 2. čete 1. bataljona: komandir Gojko Gajić, politički komesar Miloš Zec, zamjenik komandira Petar Misirača, zamjenik političkog komesara Miloš Šurlan, četna bolničarka Radmila Mijić, a njen zamjenik Keča Stoja, četni ekonom Mirko Zgonjan.

Komanda 3. čete 1. bataljona: Dušan Kukrika, politički komesar Spasoje Zlokapa, zamjenik komandira Mirko Bjelajac, zamjenik političkog komesara Dušan Zec, četna bolničarka Marija Dragišić, a njen zamjenik Nada Damjanović i četni ekonom Đuro Marjanović.

Komanda 4. čete 1. bataljona: komandir Ostoja Mijić, politički komesar Mirko Jovanić, zamjenik komandira Veljko Babić, zamjenik političkog komesara Ljuban Đurić, četni bolničar Luka Mihalić i četni ekonom Mladen Janković.

Stab 2. bataljona: komandant Branko Popović, politički komesar Branko Kovačević, zamjenik komandanta Mlado Stanić, zamjenik političkog komesara Slavko Havić, referent saniteta Mileva Kusonić i intendant Milan Kantar.

Komanda 1. čete 2. bataljona: komandir Dragoja Gavranović, politički komesar Obrad Jokić, zamjenik komandira Gojko Babić, zamjenik političkog komesara Blagoje Miodrag, četni bolničar Milica Miodrag i četni ekonom Milorad Popović.

Komanda 2. čete 2. bataljona: komandir Milan Kubota, politički komesar Duka Trninić, zamjenik komandira Lazo Skorić, zamjenik političkog komesara Milan Borovnica, četni bolničar Stana Tubin i četni ekonom Pero Slijepac.

Komanda 3. čete 2. bataljona: komandir Dušan Obradović, politički komesar Trivun Latinčić, zamjenik komandira Boško Đurić, zamjenik političkog komesara Drago Lakić, četni bolničar Stanko Jović i četni ekonom Stojan Gnjatović.

Stab 3. bataljona: komandant Đuro Vučenović, politički komesar Milan Kalinić, zamjenik komandanta Milan Novaković, zamjenik političkog komesara Pavle Marin, referent saniteta Milja Novaković i intendant Vojo Durašinović.

Komanda 1. čete 3. bataljona: komandir Pero Bokan, politički komesar Milan Bošnjak, zamjenik komandira Milan Kačavenda, zamjenik političkog komesara Drago Karasijević, četni bolničar Stojna Brkić i četni ekonom Mićo Ilišević.

Komanda 2. čete 3. bataljona: komandir Rajko Gavrilović, politički komesar Smail Šerić, zamjenik komandira Vico Sladojević, zamjenik komesara Milan Subotić, četni bolničar Jovanka Lončar i četni ekonom Miloš Stanić.

Komanda 3. čete 3. bataljona: komandir Stevan Janjetović, politički komesar Ranko Ninkijević, zamjenik komandira Miloš Kondić, zamjenik političkog komesara Mirko Krnjajić, četni bolničar Koviljka Dimić i četni ekonom Stojan Jerić.

Udarna četa Kozarskog NOP odreda (formirana juna 1943. godine): komandir Milan Dukanović, politički komesar Stojan Dojčinović, zamjenik komandira Stojan

Grujičić-Jaruga, zamjenik političkog komesara Bogdan Smitran, četni bolničar Pejić Jela.

*

Komandiri vodova u Kozarskom odredu bili su: Dragutin Arsenic, Mićo Aćimović, Jovan Atlagić, Mirko Bursać, Dušan Balta, Spasoje Bijelić, Dragan Batos, Branko Bjelovuk, Branko Borovnica, Marko Balaban, Radoje Čađo, Ljuban Drljić, Dušan Gajić, Dragoja Grujić, Živko Gnjatović, Rajko Gligić, Mihajlo Kovačević, Dušan Kotur, Mićo Kragulj, Cvijo Kondić, Trivun Karan, Mihajlo Janjetović, Marko Janjetović, Stevan Matavulj, Milan Đaković, Mirko Inđić, Rade Novaković, Ostoja Novaković, Milutin Novković, Ratko Dženopoljac, Nikola Ćuk, Rade Panić, Rade Puzigaća, Lazar Predojević, Mile Pucar, Milan Plavšić, Lazo Popović, Vaso Radivojac, Milan Zgonjan, Stojan Subotić, Đuro Storebra, Milovan Stojnić, Ljuban Starčević, Milenko Stupar, Milan Savić, Mihajlo Stojaković, Uroš Stojaković, Pero Kovačić, Mikan Rodić, Đuro Vučković, Božo Slijepčević, Mirko Banjac, Ljuban Vuković, Dragutin Galonja, Španović Branko i Sokčević Ranko.

*

Pohtički delegati vodova u Kozarskom NOP odredu bili su: Milenko Risojević, Simo Resan, Mirko Vuković, Mihajlo Milinović, Stevo Novaković, Ladislav Kuk, Zdravko Kukić, Rade Kovačević, Boro Lukić, Stojan Stijak, Ljuban Stupar, Dragoja Košić, Ostoja Tubin, Stojan Stojnić, Gligo Stojaković, Ostoja Kantar, Milan Džakula, Milan Vejnović, Dušan Rajičević, Ljuban Grandić, Branko Rašić, Gojko Vujčić, Mladen Rađenović, Ljubomir Bakić,

Ljubomir Zec, Milan Radišić, Miloš Marinković, Ljuban Đenadija, Aleksa Pavković, Mladen Marin, Spasoje Kotur i Krnjajić Mirko.

*

Svi navedeni rukovodioci u štabu Kozarskog odreda i u štabovima bataljona i komandi četa bili su borci od prvih dana ustanka 1941. godine.

Bili su to borci i rukovodioci iz čuvenih bitaka na Balju, Kruškovcu, Podgradcima, Brežičanima, Turjaku, Mrakovici i drugim mjestima 1941. godine. Bilo je među njima boraca iz 1. proletarskog bataljona Bosanske Krajine, iz protučetničkog Kozaračkog udarnog bataljona, bilo je tu boraca koji su učestvovali u oslobođenju Kozarca, Prijedora, Ljubije i drugih mjesta, borci i rukovodioci u velikoj neprijateljskoj ofanzivi na Kozari juna i jula 1942, kada je Kozara herojskom borbom postala legendarna i slavom ovjenčana. Bilo je tu boraca koji su učestvovali u oslobođenju doline Une sa Bihaćom i Bosanskom Krupom, boraca koji su učestvovali u razbijanju odbranbene linije za odbranu rudnika gvožđa Ljubije zvanu »Jugozapad«, i najzad boraca, koji su se borili u najvećoj neprijateljskoj ofanzivi na teritoriji Bosanske Krajine januara i februara 1943. godine.

Bio je to, po boračkom i rukovodećem sastavu odred iz koga će vrlo brzo nići nova kozaračka brigada.

Tome će doprinijeti i dolazak u odred znatnog broja starih iskusnih boraca iz drugih jedinica i ilegalnih boraca iz gradova.

Među prvima iz sela Šušnjara kod Banjaluke stigao je borac 1. proletarske brigade Ramo Mašić zvan Mirić, član KPJ koji je radio na vezama CK KPJ u ljeto 1941. za prebacivanje istaknutih komunista na određene sek-

tore. Pošto je bio odsječen od svoje jedinice, on je jedno vrijeme bio smješten u kući Đurđa Babića.

Uskoro za njim stigla su braća Babić, Dušan i Gojko, čijeg su oca Đurđa četnici ubili 1943. zbog ilegalnog rada za NOP. On je jula 1941. pod rukovodstvom člana Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku Krajinu Rudija Kolaka učestvovao zajedno sa svojim sinovima u pripremanju ustanka u svom kraju.

Iza braće Babić stigao je Trivun Lunić, jedan od organizatora ustanka na terenu Crnog Vrha i borac Crnovrške partizanske čete.

Nekoliko dana poslije braće Babić stigao je Mladen Vukosavljević, također borac Crnovrške partizanske čete od 1941. godine.

U to vrijeme stupio je u odred i Dušan Lenardić, jedan od boraca Banjaluke koji je izišao na planinu Osmaču 26. juna 1941. godine.

Gotovo istovremeno u ljeto 1943. počeli su u velikom broju da pristižu u odred i aktivisti i saradnici NOP-a iz Banjaluke. Dolazili su po odluci Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku Krajinu, koji je u maju 1943. nakon dobijenih obavještenja da fašistički okupator vrši pripremu za totalnu mobilizaciju, postavio zadatak da svi koji bi bili obuhvaćeni mobilizacijom izađu na slobodnu teritoriju.

Rukovodstvo NOP-a Banjaluke za izvršenje ovog zadatka zadužilo je člana KPJ Ifeta Ibrahimkadića. On je trebao da organizuje prebacivanje ljudi iz Banjaluke u Kozarski odred. U tom cilju povezo se sa sekretarom partijske ćelije na terenu Banjalučke Kozare Brankom Suručićem, koji je punktove za prihvrat ljudi organizovao u selima Glamočani i Jakupovci.

Za prihvrat ljudi u Glamočanima bili su zaduženi slijedeći aktivisti i saradnici NOP-a: Miloš Tatić, Pantelija

Boroja, Milan Đurić, Mirko Tatić, Milan Zivković, Dragutin Tatić, Milan Tatić-Poljac, Veljko Tatić, Petar Kešić i Mika Crnić.

Za prihvata ljudi u Jakupovcima: Luka Džajić, Bogdan Ratković, Drago Ratković, Ratko Ratković, Stevo Ratković, Vasilija Ratković, Marko Džajić, Milorad Opačić, Mika Smiljanić, Stevan Savainović i Jovo Savainović.

Punkt u selu Jablan bio je kod Antona Logara.

Od navedenih ljudi koji su bili zaduženi za prihvata ljudi iz Banjaluke i šire okolice do slobodne teritorije Kozare, a najčešće do Podgradaca sprovodili su ih naoružani kuriri borci i to: Vojin Blesić, Uroš Dević, Munib Ovčina, Miloš Topić i Dušan Grgić.

Odmah po tom u selo Glamočane stigli su iz Banjaluke članovi SKOJ-a: Besim Burazorović, trgovački radnik i Dimitrije Anđelković-Taki, učenik trgovačke akademije. Na putu za Podgradce oni su sa kurirom sreli u Romanovačkim kosama žandarme žandarmerijske stanice Kmete Redžu Kovačevića i Avdu Adilovića, napali ih i razoružali, te tako naoružani puškama i municijom i u uniformi stupili u Kozarski odred.

Aktivisti i saradnici NOP-a iz Banjaluke i drugih mjesta oko Kozare izlazili su iz grada najčešće u grupama. Iz Banjaluke u to vrijeme izašlo je 5 grupa sa ukupno 46 mladića i djevojaka raznih nacionalnosti, uglavnom članova KPJ i SKOJ-a i saradnika i simpatizera NOP-a. Bili su to u najvećem broju đaci, radnici, zanatlije, glumci, pravnici, inženjeri i dr. Iz opštine Laktaši ovom vezom izašlo je 6 mladića i djevojaka.

Do kraja godine prebačeno je iz Banjaluke u Kozaru oko 160 aktivista i saradnika NOP-a.

Pred Kozarskim odredom pored mobilizacije koja je bila glavni zadatak stajali su i slijedeći zadaci: razbijanje i uništavanje neprijatelja, političko djelovanje na području Kozare i ispomaganje političkih pozadinskih radnika, veza sa našim saradnicima u neprijateljskim garnizonima i borba za žito i ostale prehrambene proizvode.

Stanje na području Kozare u proljeće 1943. još uvijek je bilo vrlo teško. Poslijedice velikog pustošenja od strane Nijemaca i ustaša za vrijeme velike ofanzive juna i jula 1942. bile su još uvijek vidne. Čitavi krajevi bih su pusti naročito Dubički srez u cjelini i Gradiško podkozarje. Tu i tamo kroz sela koja su to prije godinu dana bila, prođe usamljena žena. Djece nema. I ostalih živih bića nema, stoke, pasa, mačaka. Na sve strane popaljene kuće, zgarišta, njive neobrađene. Dolinom Mlječanice još uvijek su se od stalnog ispiranja vode bijelile kosti pobijanih žena, djece, staraca, ranjenih boraca 2. krajiškog NOP odreda.

Na južnom dijelu terena Prijedora i terena Bosanskog Novog stanje je bilo bolje. Bilo je dosta preživjelih ljudi koji su organizovano preko organa narodne vlasti prišli obradi imanja. Narodne vlasti su preko ovih ljudi organizovale i obradu imanja na terenu Bosanske Dubice gdje nije bilo ni zaprežne stoke, ni inventara.

Najbolje stanje je bilo na terenu Lijevča Polja, koje je ostalo netaknuto. Okupator je nastojao da to bogato polje bude njegova žitnica. Međutim, narod Lijevča Polja se od prvog dana opredijelio na stranu NOP-a i odlučio da to bude žitnica narodnooslobodilačkog pokreta. Tako je i bilo. To je bila ekonomska baza ne samo opustošenih krajeva Kozare već cijele teritorije Bosanske Krajine.

U proljeće 1943. zbog pustošenja i pljačke čitavi krajevi na teritoriji Bosanske Krajine bih su ugroženi

gladu. Zato sekretar Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku Krajinu Đuro Pucar Stari obraćajući se komunistima Kozare i drugim za pomoć u hrani 7. maja 1943. između ostalog piše:

... »Jedan od najvećih problema, koji se pred nas danas postavlja, jeste pitanje ishrane vojske i naroda u pasivnim krajevima s obzirom da neki opustošeni krajevi od neprijatelja već mjesecima žive od trave i kopriiva, prijeti opasnost od gladi. Isto tako neke naše vojne jedinice žive isključivo samo od malo mesa...«"

I fašistička Njemačka u to vrijeme vodi borbu za žito. Zbog toga zamjenik vođe fašističke Njemačke i ministar bezbjednosti Rajha Hajnrih Himler u junu 1943. u Zagrebu na sastanku vojnih komandanata u kancelariji njemačkog poslanika pored ostalog za ovo područje insistira na neposrednoj akciji oružanih snaga za obezbeđenje žetve.⁵

U vezi sa tim naredjenjem u Lijevču Polju od Banjaluke do Bosanske Gradiške raspoređeno je 9.000 vojnika od kojih 1.200 njemačkih policajaca.

Međutim, uzalud su bile sve namjere okupatora, uzalud su bih postavljeni kontrolori kod vršćih mašina, straže na poljima i u selima. Narod Lijevča Polja je kolima, na tovarnim konjima i na sve druge načine prevezio i prenosio žito i ostale namirnice na slobodnu teritoriju. Stoka i karavani sa žitom kretali su se preko prelaza na cesti Banjaluka — Bosanska Gradiška kod Šibića Hana, sela Ljeskovac i na mnogim drugim mjestima u pravcu Turjaka, Grbavaca i Podgradaca. Odatle je narod dalje prevezio i prenosio žito goneći dijelom stoku i do Sane i dalje prema pasivnim i opustošenim krajevima Bosanske Krajine.

^J AVII Institut radn. pokreta Sarajevo 3/724.

⁵ AVII Bon-6/443—444.

Borbu za žito i ostale prehrambene proizvode vodio je i Kozarski odred, rastjerujući okupatorske jedinice na dijelu ceste kuda su prolazile kolone zaprežnih kola i krda stoke, a sa druge strane uništavajući paljevinom žito u njemačkim naseljima Topoli i Bosanskom Aleksandrovcu. O tome komandant III policijske oblasti u Banjaluci obavještava zapovjednika njemačke policije u Zagrebu 26. jula 1943. slijedeće:

... »Zapovjedniku policije poretka Zagreba
Shodno naređenju obavještavam Vas o stalnom anga-
žovanju 1. i 2. čete III policijske oblasti na očuvanju lje-
tine u Topoli i Bosanskom Aleksandrovcu... Pokazalo se
da između dva uporišta (Bosanskog Aleksandrovca i Topo-
le) posljednjih dana je bilo više požara. Nekoliko kuća i
veći broj stogova žita je spaljeno... Na 23. jula Topola je
napadnuta. Jedan pripadnik policije je ranjen i u bolnicu
prevežen...«⁶

Napad i paljenje žita vršila je udarna četa Kozar-
skog odreda na čelu sa komandirrom Milanom Đukanovićem i političkim komesarom Stojanom Dojčinovićem, koji je od prije rata dobro poznao ova dva fašistička uporišta (Nijemaca) u Topoli i Bosanskom Aleksandrovcu.

Uspjeh u borbi za žito i ostale prehranbene proiz-
vode postignut je ne samo zbog opredeljenja naroda za
NOP, iako je to presudno, već i vrlo dobrom organizo-
vanošću svake akcije.

*

Dvadesetog juna 1943. na Kozari je djelovalo 60 par-
tijskih ćelija u 116 sela sa 405 članova KPJ i 252 kan-
didata za prijem u KPJ. Još veći je broj bio članova
SKOJ-a — 892 organizovanih u 103 aktiva pod čijim
rukovodstvom je bila obuhvaćena skoro sva omladina u

⁶ VII VIA Prag 7/12.

masovnoj omladinskoj organizaciji USAOJ (Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije).

Među najbrojnije organizacije spadala je i organizacija »Antifašistički front žena« u koju je juna bilo učlanjeno oko 1700 žena u 84 seoska odbora AF2 i 12 opštinskih. Broj žena se stalno povećavao njihovim pridolaskom iz Hrvatske, naročito Slavonije. One su tamo bile otjerane u Kozarskoj ofanzivi jula 1942. i u većini bile dobro primljene od tamošnjeg naroda. Ove žene pokazale su puno hrabrosti, upornosti, snalažljivosti u obnavljanju života. Nije bilo plača, niti demoralizacije za izgubljenom djecom, muževima i svojim najmilijim. Tugu su one duboko nosile u sebi. Najčešće sa borbenim pjesmama i kolom počinjale su sa radom organizovane u kosidbene, žetelačke, pa čak i građevinske radne brigade pod rukovodstvom NOO-a. Obrađivale su imanja, popravljale su koliko su znale i umele kuće, mhnove, staje za stoku. Narod Lijeve Polje davao je inventar, sjeme, zaprežnu stoku i pružao svaku drugu pomoć. Kozara je već juna 1943. počela ubrzano iz pepela da gradi novi život. Ona polako postaje politička i vojna snaga NOP-a od koje će strepeti neprijatelji, a pristalice NOP-a pristizati sa svih krajeva da u legendarnoj Kozari nastave herojsku borbu.

Pored obimnih poslova na mobilizaciji novih boraca, brige o snabdjevanju jedinica i naroda prehranbenim artiklima. bavljenjem izviđačko-obaveštajnom djelatnošću, Odred je uvijek kao glavni zadatak imao izvođenje borbenih akcija. Ovdje ćemo navesti samo neke od značajnijih.⁷ Tako je 3. bataljon 26. juna zarobio 8 žandarma,

⁷ AVII k. 456, reg. br. 8/1.

koji su pokušali da prodru iz sela Užari gdje im se nalazila stanica u selo Grbavce. Drugi bataljon 28. juna na cesti Prijedor—Bosanska Dubica zarobio je domobrana sa oružjem. Jedna patrola 2. bataljona je 1. jula u selu Jeličkoj zarobila 4 četnika i ubila 3. Zaplijenjeno je 5 pušaka.

Drugi bataljon 3. jula likvidirao je žandarmerijsku stanicu u selu Lamovitoj. Bataljon nije imao gubitaka. Akcija je uspjela uz saradnju i dogovor sa komandrom žandarmerijske stanice Nikolom Ostarčevićem. Tom prilikom ubijeno je 6 žandarma, koji su pokušali dati otpor, a 2 su bila ranjena. Zaplenjeno je 22 puške, 2 puškomi-traljeza, 6.000 metaka, 20 ručnih bombi i ostala ratna oprema. Zarobljena su 23 žandarma. Komandir stanice Nikola Ostarčević sa još nekoliko žandarma je toga dana stupio u jedinice NOV i POJ.

Sedmog jula jedna patrola 2. bataljona spahla je opštinu u selu Rakelićima. Zaplijenjena je pisaća mašina i mnogo kancelarijskog papira.

Najznačajnija akcija Odreda u toku jula bila je obezbeđenje žetve. Žetva je uspješno sprovedena na području Kozare, a najveći uspjeh je postignut 12. jula kada su 4 omladinske radne brigade iz sva 4 sreza požnjele pšenicu u selima Draksenić i Međeđa koju su ustaše zasejale na 600 duluma za potrebe okupatora. Od tada nijedno zrno žita nisu dobili ni ustaše ni Nijemci.

Žetvu je obezbeđivao 3. bataljon, koji je odmah po završetku žetve kod Bosanske Dubice produžio sa omladinskim radnim brigadama u selo Catrnju kod Bosanske Gradiške, te i tamo obezbjeđivao radne brigade dok nisu požnjele pšenicu koju su takođe bile zasejale ustaše.

Prvi bataljon, 22. jula upao je u Islam Ljubiju i zaplijenio 1.000 kg soli, 2 pisaće mašine, 1 radio-aparat,

1 šapirograf i zarobio 1 ustašu. Istog dana na cesti Blagaj—Bosanski Novi jedina patrola 1. bataljona zarobila je 3 i ubila 4 domobrana.

Dvadesetšestog jula 3. bataljon je dočekaao na cesti kod sela Draksenić—Bosanska Dubica jednu četvu dopunskog bataljona 373 njemačke »Tiger« divizije, koja je išla da obezbjedi kosidbu sijena. Zarobljeno 8 neprijateljskih vojnika sa oružjem i opremom, a mnogo više ih je bilo ubijeno i ranjeno, ali ih je neprijatelj odnio.

Dvadesetosmog jula 1. bataljon je digao u zrak voz između Volinje i Dobrljina. Uništena je lokomotiva sa vagonima. Poginulo je 140 njemačkih vojnika među kojima i 1 pukovnik. Zarobljena su 22 domobrana, 1 ustaški nadporučnik i jedan zloglasni ustaša iz Kostajnice. Zaplijenjeno je 37 pušaka, 1 automat, 5 pištolja, nekoliko stotina pari odijela, veša i cipela, kao i 1 radio-aparat. Gubici bataljona bih su 5 poginulih i 4 ranjena borca.⁸

Dvadesetosmog jula 2. bataljon je zapalio 2 vagona sijena koje su četnici bili prodah Nijemcima. Istog dana 2. bataljon je dočekaao u zasjedi 2 kamiona i jedan luksuzni automobil. Jedan kamion se probio i odvezaao 25 poginulih i ranjenih Nijemaca u Prijedor, a drugi kamion je bio zapaljen. U luksuznom automobilu je zarobljen direktor rudnika Ljubije.

Dvadesetdevetog jula 3. bataljon je djehmično uspjeo da razbije posadu jačine jedne satnije u uporištu 15 km kod Bosanske Gradiške. Zarobljeno je 11 domobrana sa oružjem, sanduk municije i ostala oprema. Sopstveni gubici bili su 4 poginula i 1 ranjeni borac.

⁸ AVII k. 1625, reg. br. 2/1—1.

Tridesetog jula 1943, jedinice 2. bataljona su otvobile vatru iz puškomitraljeza na njemački bombarder i oštetile ga, zbog čega je bio prinuđen da se spusti kod Piskavice uz prugu Banjaluka—Prijedor. Posada aviona je pozvala domobransku posadu iz Piskavica da štite avion dok ne stigne tehnička ekipa za opravku. Međutim, jedinice 2. bataljona su protjerale domobransku posadu, a zatim u avion natrpale sijena i zapahle ga.

Petog avgusta, 2. bataljon je napao iz zasjede jednu kolonu Nijemaca koja je pošla u pljačku cestom od Prijedora prema Bosanskoj Dubici. Zarobljeno je 9, a ubijeno 5 Nijemaca. Zaplijenjeno je 11 pušaka. Nijemci su protjerani u Prijedor i tom prilikom oduzeto je krdo goveda sa Prijedorskog polja.

Udarna četa Kozarskog odreda je 6. avgusta iz zasjede ubila 15 Nijemaca, koji su se vozili u kolima kroz selo Viluse radi zaštite žetve.⁹ Istog dana Udarna četa je na cesti Kolonija—Dubrava ubila trojicu ustaša, a 2 ranila. Jedinice 1. bataljona su toga dana dočekale kamion i ubile 3, a zarobile 2 ustaša.

Minersko odjeljenje 1. bataljona diglo je u zrak trospratni bunker visok 13 metara, a širok 7, na pruzi Bosanski Novi—Prijedor, koji su Nijemci gradili od armiranog betona i koji je trebao da posluži za kontrolu pruge i ceste 5 kilometara unaokolo. Minereri su sačekali da okupator završi izgradnju bunkera, a onda na 2 dana prije nego će isti biti posjednut digli su ga u vazduh.

Sedamnaestog avgusta, 2. četa inženjerijskog bataljona 373. njemačke »Tigar« divizije krenula je u izviđanje iz Bosanske Gradiške prema Bosanskoj Dubici. Jedna patrola 3. bataljona radi uznemiravanja pripuća je na ovu kolonu. Sutradan je ovu kolonu napala cijela

⁹ VIA Prag F-29/85.

3. četa 3. bataljona, pa su Nijemci bili prisiljeni da se probijaju ka Bosanskoj Dubici. Tom prilikom pretrpjeli su gubitke u mrtvim i ranjenim.¹⁰ Dolaskom u Bosansku Dubicu Nijemci su za odmazdu uhapsili 10 građana i zadržali ih kao taoce.

¹⁰ AVII k. 27, reg. br. 6/1—27.